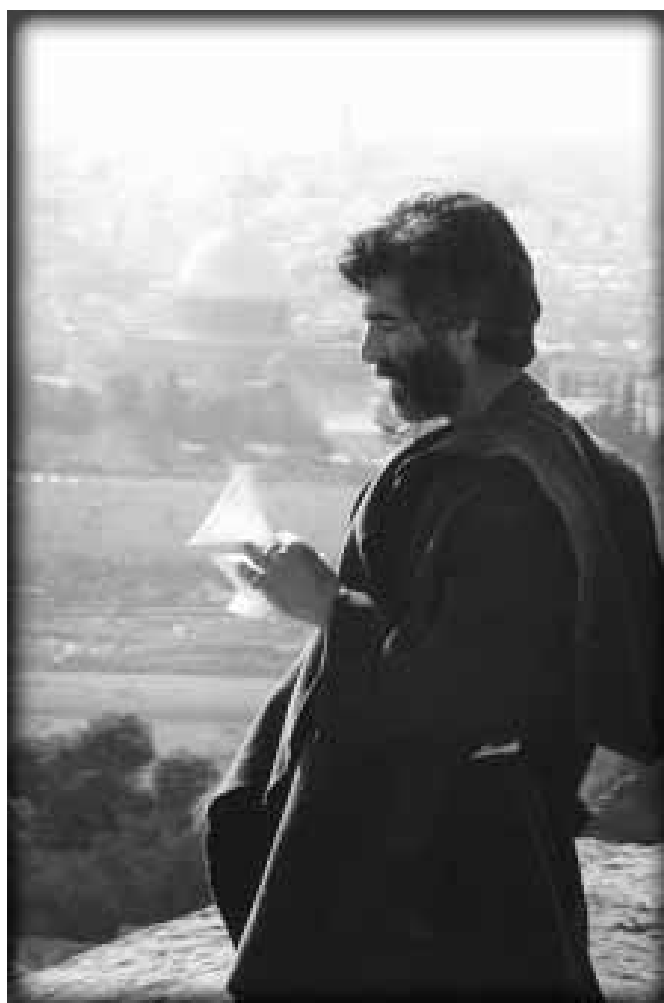

ZPRAVODAJ

SPOLEČNOSTI KŘEŠŤANŮ A ŽIDŮ

ŽIDOVSKÉ NÁHROBKY V HRANICÍCH NA MORAVĚ

Studie o pijutu (židovské náboženské poezii), liturgii, lingvistice, historii, Talmudu, Midraši a elegii

Dne 13. června 2000 jsem spolu s paní Dagmar Kopeckou, sekretářkou Židovské obce v Ostravě, navštívil židovský hřbitov v Hranicích na Moravě (Maerische Weiskirchen), Česká republika. Návštěvu jsem vykonal na žádost paní PhDr. Hany Svobodové, ředitelky místního muzea. Návštěva trvala asi tři hodiny.

V rámci návštěvy jsem podrobně prohlédl vše, co se v současnosti na hřbitově nachází, a soustředil jsem se na čtení a opisování nápisů na některých náhrobních kamenech.

Přikládám opisy v hebrejštině tří zajímavých náhrobků. Transkripce, transliterace, překlad a vysvětlení dvou z nich jsou zde uvedeny. Anglická verze této eseje je rovněž k dispozici.

Nejstarší z náhrobních kamenů (náhrobek č.1) s čitelným nápisem je z roku 1684-1685 (již doloženo).

Dle mého názoru se tento unikátní kámen výjimečně zachoval po celá léta díky hloubce vytesaných písmen.

Náhrobek č. 1, transkripce a překlad:

1 פה – PH – Zde

2 [ר] נטמונים איש יש[ר] – NTMWNJM
'JŠ JŠ[R] – Jsou pohřbeni (pochováni)
čestný muž

3 [ן] וכשר הרר יעקל בן – WKŠR HRR
J'QL B[N] – A zbožný rabín, pan Jekl,
syn

4 החר נתן פייטל ז"ל – HKhR
NThN PJJTL Z"L – Váženého člena
pana Natana Fajtla, blahé paměti,

5 ואשתו חנה בת הח(ה?)ר – W'ŠThW
KhNH BTh HKh(H?)R – A jeho žena
Chana, dcera váženého člena pana

6 אמני ז"ל שנת חמה לפק[ן] – 'MJ
Z"L ŠNTh ThMH LP[Q] – 'MJ v blahé
paměti. Roku 445 zkráceného letopočtu.

7 תנצבה – Th N Tz B H
Budiž jejich duše pojmuta (pojmuty) do
svazku věčného života!

Zvláštností tohoto náhrobku je nápis:

„NiTMONIM“. Je to množné číslo obvyklého nápisu PT nebo PN.

PT je zkratka pro „Po Tamun“, což znamená „zde je pohřben, pochován“, a běžně se objevuje v jednotném čísle! PN je zkratka „Po Nitman“ se stejným významem jako PT. Avšak na tomto náhrobku záměrně nenapsali obvyklé PT nebo PN. Pravděpodobně proto, aby upozornili na skutečnost, že zde, pod tímto náhrobkem, jsou společně pohřbeny dvě osoby. To je také důvod, proč slovo „PO“ (=zde) stojí na prvním řádku osamoceno, a slovem „NiTMONIM“ začíná řádek druhý. Typická aškenázská výslovnost množného čísla slova NiTMaN je „nitmon“, zdůrazněna dodatkovým písmenem „vav“, gramaticky nadbytečným, ale znamenajícím samohlásku „o“. Bylo nezvyklé pohřbívat dvě osoby do jednoho hrobu – odtud tato gramatická „chyba“.

Na náhrobku není zmínka o přesném datu úmrtí, pouze letopočet, což je rovněž neobvyklé. Proto by snad bylo přínosné zjistit, zda se v roce 1684-1685 v Hranicích nepříhodilo něco mimořádného – pogrom, mor, požár, povodeň, válka nebo něco jiného. Možná tato dvojice zemřela v jednom dni nebo jejich těla byla nalezena, identifikována a pohřbena stejného dne.

Řádek 1.: transkripce: – PH;
transliterace: – po;
překlad a vysvětlení: – zde

Řádek 2.: NTMWNJM 'JŠ JŠ[R] –
nitmonim iš jašar – nitmonim – pohřbeni
jsou – iš jašar – čestný muž

Řádek 3.: WKŠR HRR J'QL B[N] –
vechašer harav reb jekl ben – vechašer –
dobrý, pořádný a dodržující zákony Tóry
(=zbožný); HRR – zkratka slov HaRav Reb.
Doslovně: rabín „reb“; „Rabín“ nemusí
nutně znamenat osobu vykonávající tuto
funkci v náboženské obci, může to také být
titul osoby velmi vzdělané v Tóře a Tal-
mudu. „Reb“ je v židovské mluvě totožné
s titulem muže „pan“. Např. v jidiš „reb
Jid“ nebo „reb Jisroel“; Jekl – zdrobně-
lina jména Jaakov (Jakub) ben – syn.

Řádek 4.: HKhR NThN PJJTL Z"L
– hechaver reb natan fajtl zichrono livra-
cha – hechaver – oslovení, které se použí-
valo pouze pro významné členy obce, vět-
šinou osoby vzdělané, moudré a aktivní
v životě komunity (=vážená osoba). Někdy
se tento titul uděloval při zvláštní cere-
monii. Poznámka: tři písmena HKhR jsou
označena háčkem – znamenají zkratku.

natan – (v aškenázské výslovnosti
„Nosn“) jméno otce zemřelého Jekla
fajtl – případně Pajtl nebo v německé
obdobě Feitl, Peitl nebo Veitl – pravděpo-
dobně rodinné jméno. Může to však být
přezdívka nebo druhé jméno Natana.

zichrono livracha – požehnané (blahé)
paměti.

Můžeme nyní předpokládat, že Jekl
byl rabínem, protože má u svého jména
zkratku HRR, která znamená „rabín pan“,
zatímco u jména jeho otce stojí zkratka
HKhR, která jasně nemá význam „rabín“.

Řádek 5.: W'ŠThW KhNH BTh
HKh[H?][R] – ve'išto chana bat hechaver
reb – ve'išto chana – a jeho žena Chana -
bat hechaver reb – dcera váženého
člena pana

Řádek 6.: 'MJ Z,L ŠNTh ThMH
LP[Q] – 'MJ zichrono livracha šnat tav
mem he lifrat katan – 'MJ – je označeno
třemi háčky (=zkratka). Zdá se, že otec
Chany byl ve své době tak známou osob-
ností, že nebylo nutné vypisovat celé jeho
jméno. My však z této zkratky jméno
nemůžeme dešifrovat.

Šnat tav mem he – roku 445
lifrat katan – zkráceného letopočtu (bez
zmiňování tisícovek)

Th [=400] + M [=40] + H [=5] = (cel-
kem) 445. Přidáme 5000 a dostaneme rok
5445, což je v židovském kalendáři letopo-
čet počítaný od stvoření světa: „lajecira“.
Odpovídá to roku 1684/1685 občanského
kalendáře.[1]

Řádek 7.: Th N Tz B H – tehe niš-
matam crura bicror hachajim, nebo (pro-
tože jsou dva, můžeme číst):

tihjena nišmotejhem cruot bicror
hachajim

Budiž jejich duše pojmuty do svazku
věčného života! anebo

Budiž jejich duše pojmuta do svazku věčného života!

Vysvětlení pro „duše“ v jednotném čísle: všechny duše jsou „tam nahoře“ v jednom svazku.

Náhrobek č. 2, transkripce:

1 מתה ביום השבת אחרון של פסח
צה(?) למחרתו כן ניסן תרכט לפ'
– MThH BJWH HŠBTh 'KhRWN ŠL
PSKh TzH(?) LMKhRThW KG NJSN
ThRKht LP'

2 פט – PT

3 האשה הצני(ו?) עה מרת בלע עה
– H'ŠH HTzNJ(W?) 'H MRTh BL'

4 אה וואלף בעצ' לאל מלייפניק
– 'H WW'LP B'(Tz!)L' MLJJPNJJK

5 בלע המות עיר צעיר לשנים
– BL' HMWTh 'JR Tz'JRH LŠNJM

6 לעה בחלי חכמתה פי שנים
– L'H BKHLJ KhKMThH PJ ŠNJM

7 עת לירחה הקשה לבעלה ובנים
– 'Th LJDTTh HQŠH LB'LH WBNJM

8 בלעה יהלל אותה עשרת מנים
– B'LH JHLL 'WThH 'SRTh MNJM

9 על מי די(ו!) מי ביפיה ותאר פנים
– 'L MJ DJ(W!)MJ BJPJH WTh'R

PNJM

10 לאט (?) הליכות ביתה נעמים
שונים

– L'T(?) HLJKWT BJThH N'MJM
ŠWNJM

11 לטף בא בכי אשר רעננים

– LTP B' BKJ 'ŠR K'Tz R'NNJM

12 תנצבה – ThNTzBH

překlad:

1 Zemřela v dni šabatu, posledního dne Pesachu (22. nisan), a byla pohřbena následujícího rána 23. nisanu, 629, zkráceného letopočtu.

2 Zde je pochována

3 ctnostná žena paní Bele, mír s ní,

4 manželka pana Volfa Becal'ele z Lipníka.

5 Smrt pohltila anděla mladého věkem,

6 pohltila nemocí ozdobu, jejíž moudrost byla nad jiné,

7 (smrt ji vzala) manželovi a dětem, když v bolestech rodila.

8 Její manžel ji desetkrát chválí,

9 ke komu lze přirovnat její krásu a nádhery její tváře?

10 Mírně a v tichosti vedla svou domácnost rozličnými utěšenými způsoby.

11 Pláč navštívil dítku, která jsou čersvtá jako strom.

12 Budiž její duše pojmuta do svazku věčného života!

Řádek 1.: MTh BJWM HŠBTh
'KhRWN ŠL PSKh TzH(?) LMKhRThW
KG NJSN ThRKht LP'

meta bejom hašabat 'acharon šel pesach TzH(?) lemochorato kaf gimel nisan tav reiš kaf tet lifrat (katan)

meta – zemřela

bejom hašabat – v den šabatu

'acharon šel pesach – posledního dne Pesachu (22. nisanu = osmý, dodatečný den Pesachu v diaspoře)

TzH(?) – nelze dosti dobře přecíst.

Můžeme však jistě předpokládat, že je to zkratka výrazu, známého v té době, s významem: byla pohřbena

lemochorato – následujícího dne

kaf gimel nisan tav reiš kaf tet lifrat (katan) – 23. měsíce nisanu v roce 629 zkráceného letopočtu. Tav=400 + reiš=200 + kaf=20 + tet=9: = 629 + 5000 = 5629 „lajecira“ = 1869.

Poznámka: tento řádek tvoří půlkruh kolem písmen PT v horní části náhrobku.

Řádek 2.: PT

po tmuna – zde je pochována

Řádek 3.: H'ŠH HTzNJ(W?)'H MRTh
B L' 'H

ha'iša hacnu'a marat béle aleha hašalom

ha'iša hacnu'a – ctnostná žena (Písmeno „J“ ve slově „hacnu'a“ nahrazuje správné použití písmena „W“. Důvodem může být aškenázská výslovnost hebrejské samohlásky „u“ (šuruk), jako je „i“ nebo jako německé „ue“.

marat béle – paní Bele

aleha hašalom – mír s ní

Řádek 4.: 'H WW'LP B'(Tz!)L'L
MLJJPNJJK

ešet ha'adon volf becal'el milaipnik

'H – (zkratka výrazu:) *ešet ha'adon – manželka pana*

volf becal'el – Volfa Becalele

milaipnik – z Leipnicku. Leipnick = Lipník u Hranic (?)

Úvod k následujícím 7 řádkům:

Tento náhrobní kámen je hoden literárního studia. Je nezvykle poeticky zpracován, autor používá různé literární prostředky – akrostichy, slovní hříčky, jinotaje, stejná slova s jiným významem,

rýmování zakončení řádků („nim“ nebo „im“) a také jako třetí slovo v každém druhém řádku „ta“.

Aby bylo možné porozumět textům na náhrobních kamenech, je nutno znát biblické texty, Talmud, midraše, liturgii, pijjut atd. Akrostichy jsou obvykle zřymované a obsahují prvky z židovské náboženské literatury, ke které se autoři nápisů obraceli. Nápis má sedm řádků a v každém řádku pět slov, které je rytmizují. Písmena jména zesnulé B L', „bet“ „lamed“ a „ajin“ tvoří rovněž základ hebrejského slova, které znamená „pohltit“, „zničit“. Tento základ je zde použit velmi důmyslně a esteticky, jak dále uvidíme.

Řádek 5.: B L' HMWTh 'JR Tz'JRH
LŠNJM

bila' hamavet 'ir ce'ira lešanim

bila' hamavet – smrt pohltila. Je známým obyčejem zakončit pohřební obřad veršem „bila' hamavet lanecach“ = On (Bůh) pohltil smrt navěky (Izajáš 25,8), který vyjadřuje naději, že smrt zmizí. Každý, kdo se účastní židovských pohřbů, zná tento verš nazpaměť. „Smrt“ je v tomto verši předmět (gramaticky). Autor nápisu na náhrobku používá „smrt“ jako podmět a tím mění význam: smrt není „pohlčena“ Bohem, naopak se jí podařilo pohltit tuto andělsky krásnou mladou ženu.

'ir – anděl. „ir“ je biblický aramejský výraz pro anděla (Daniel 4,10-14), zřídka používaný, ale známý z Midraše a ze „Zmirot“ – ze známé písně zpívané každým Židem večer o šabatu: „Ja Ribbon“ (autor: rabin Jisra'el ben Moše Najara, Safed, Izrael, 1587).

ce'ira lešanim – mladá věkem

Řádek 6.: L'H BKHLJ KhKMThH
PJ ŠNJM

La'a bacholi (nebo: bachali) chochmata (nebo: chachmeta) pi šnajim

la'a – dosti vzácné hebrejské sloveso znamenající rovněž „pohltit“

bacholi – nemocí, pokud však čteme stejná písmena:

bachali – znamená to „v ozdobě“ (Příslaví 25,12)

chochmata pi šnajim – její moudrost (chochma) byla dvojnásobná, nebo čteme-li: chachmeta pi šnajim – dvojnásobně moudrá žena. Slovo „chachmeta“ je ženský rod podstatného jména „chacham“ = moudrý muž.

Vysvětlení tohoto řádku je dvojsmyslné: smrt pohltila nemocí ozdobu, tzn. dvojnásobně moudrou ženu nebo ženu,

kteřá byla dvakrát moudřejší nad jiné.

Řádek 7.: 'Th LJDThH HQŠH
LB'LH WBNJM

'et leidata hakaša leva'ala uvanim

'et leidata hakaša – (smrt ji vzala) v těžké hodině

leva'ala uvanim – manželovi a dětem

Řádek 8.: B'LH JHLL
'WThH 'SRTh MNJM

ba'ala jehalel ota aseret monim

ba'ala – její manžel

jehalel ota – ji chválí. Je to narážka na chválu ženy (Příslovi 31,28), píseň, která se zpívá vždy v pátek večer před „kidušem“ = posvěcení šabatu

aseret monim – desetkrát, desateronásobně (Genesis 31,41)

Řádek 9.: 'L MJ DJ(W!)MJ
BJPJH WTh'R PNJM

al mi domi bejofija veto'ar panim

al mi domi – ke komu lze přirovnat

bejofija veto'ar panim – její krásu a nádheru její tváře

Řádek 10.: L'T(?) HLJKWT BJThH
N'MJM ŠWNJM

la'at (nebo la'ata) halichot bejta ne'amim šonim

la'at (la'ata) – mírně a v tichosti (dobře se starala)

halichot bejta – vedení své domácnosti (narážka na již zmíněnou chválu ženy: Příslovi 31,27)

ne'amim – množné číslo slova „no'am“ = utěšený (Příslovi 3,17)

šonim – rozličné

Smysl tohoto verše: Mírně a v tichosti vedla svou domácnost rozličnými utěšenými způsoby.

Řádek 11.: LTP B' BKJ 'ŠR K'TZ
R'NNJM

lataf ba bechi ašer ka'ec ra'ananim

lataf ba bechi – pláč přišel k dítkám

ašer ka'ec ra'ananim – která jsou čerstvá jako strom

Řádek 12.: Th N Tz B H

tehe nišmata crura bicror hachajim

budí její duše pojmuta do svazku věčného života

poznámka: Tři písmena jména zesnulé – BL' (Bele), základ slova BL' (=pohlít)

foto Libor Hurta

a slovo B'L (=manžel) – jsou v nápise zajímavě vizuálně použita :

BL' B'L

L' 'L Tato hra s písmeny BL' a B'L naráží na talmudické rčení: 'L Manželka neumírá nikomu jinému než svému manželovi.

Poznámky a návrhy

(Dr. M. Dushinsky)

1. Byl nalezen hrob muže, který byl potomkem 5–6 generací rabínů.

Rodokmen rabínské rodiny začíná rabínem Cvi Aškenazim, zvaným „Chacham Cvi“ (Moudrý Cvi), který žil v 17. století a byl rabínem tzv. AHU, tj. v Altoně, Hamburku a Wandsbecku. Tato dynastie rabínů žila ve všech koutech Evropy. Jména a místa jsou zmíněna na náhrobku.

Pro historická studia by bylo záhodno údaje z tohoto kamene opsat.

2. Nápis většiny náhrobních kamenů, které jsou datovány do druhé poloviny 19. století, jsou psány pouze hebrejsky. Později byla používána němčina, a ještě později čeština (20. století). Z tohoto se dovídáme o osvícenském a asimilačním období.

3. Niže několik jmen:

Abraham Wolf, zemřel na Chanuka 1850 (rabín v Hranicích)

Šraga-Faitl ben Baruch Štros, 1863 (významná rodina v Hranicích)

Hitzl, manželka rabína a soudce rabínského soudu v Hranicích. Jmenoval se Ješaja(hu) Dresnic. Byla vnučkou „génia a svatého muže“ Abrahama Passlburga z Prahy. Zemřela v roce 1853, ve věku 53 let její muž byl naživu. (2) (viz: náhrobek č. 3 – hebrejský opis připojen)

Poznámky (D. Kopecká):

1. Hugo Gold: Die Juden und Judengemeinden Maehrens in Vergangenheit und Gegenwart, vydáno v roce 1929 v Juedischer Buch- und Kunstverlag Bruenn. (Myslím, že by bylo užitečné získat knihu „Gedenkbuch der Untergegangen Judengemeinden Maehrens“ od téhož Huga Golda, která byla vydána v roce 1974 nakladatelstvím „Olamenu“ v Tel Avivu, Izrael). Je totiž zajímavé, že dvě stě let po „našem“ Nathanovi, Jeklovu otci (Jekl byl pochován spolu se svou ženou v roce 1685!) žil v Hranicích jiný Nathan Feitel. Ve výše zmíněné knize, na

straně 384, čteme: **Nathan Feitel**, druhý syn Abrahama Trischta (Trischeta) (familiarit z Třeště, rabín v Hranicích v letech 1812–1827). Rodinné jméno Nathana Feitela bylo „Reiniz“ (tak Židé nazývali Hranice), byl rabínem v Nagy-Máda, zemřel v roce 1862.

2. Na stejné stránce (viz poznámka (1)): Isaias Reiniger ze Strassnitz, zvaný také „Isaias Dresnitz“, rabín v Hranicích 1840, zemřel 25. 2. 1857, tzn. 4 roky po smrti své ženy – bylo mu tehdy 74 let. Byl znám jako „Charif“ (Ostrý) a „witziger Kopf“ (vtipná hlava). V publikaci z konference „Židé a Morava“ 1998, v přednášce o významných hranických osobnostech židovského původu, pan Václav Bednář z Hranic píše (čerpá rovněž z knihy Hugo Golda), že Isaias Dresnitz byl také znám jako zázračný léčitel.

Resumé

Zdá se, že v Hranicích a okolí žilo mnoho velmi vzdělaných a zámožných Židů.

Myslím, že studium náhrobních kamenů na místním hřbitově obohatí a prohloubí znalost historie židovského života v Hranicích, na Moravě a rovněž v Rakousku-Uhersku.

Dr. Michael Dushinsky, autor je ortodoxní rabín z Izraele působící v Čechách a na Moravě